

Луїджі ПІРАНДЕЛЛО

ДУРЕНЬ

КОМЕДІЯ

З італійської переклав Анатоль ПЕРЕПАДЯ

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Лука Фаціо
Леопольдо Пароні
Комівояжер
Роза Лавек'я
Перший редактор
Другий редактор
Третій редактор
Четвертий редактор
П'ятий редактор

Сцена являє собою дуже скромний кабінет Леопольдо Пароні, головного редактора «Республіканського поста» в Костанові, голови Республіканської партії, й оскільки редакція в домі самого Пароні, а він парубок, зневажає зручності, а також (певно) й чистоту, то сліди безладу як на старих обшарпаних меблях, так і на підлозі. Письмовий стіл завалений паперами; розкидані по кімнаті стільці теж завалені книжками та теками, всюди газети, полиця з книгами, розтиканими аби-як, шкіряний диванчик із брудною подушкою, з якої лізе пір'я. Вихід ліворуч (від акторів). Скляні двері в глибині ведуть до редакції газети. Другі двері праворуч — до квартири Пароні.

Вечір, кабінет ледве осягається світлом, що проникає крізь матові шибки дверей редакційної зали.

Підгорнувши ноги, спираючись на подушку, закутавши плечі старим вовняним пледом, на диванчику нерухомо сидить Лука Фаціо; на голові в нього подорожня кепка, широкий козирок насунутий на самий ніс. У кошавій, наче в скелета, руці він тримає згорнуту клубком хусточку. Йому 26 літ. Коли в кабінеті займається світло, стає видно змарніле, мертво-жовтаве обличчя, поросле ріденькою борідкою, та жовті жалюгідні обвислі вусики. Час від часу витираючи піт зібганою хусточкою, він надсадно бухикає. З освітлених скляних дверей редакції кілька хвилин чути уривчасті крики Пароні та журналістів.

Luigi Pirandello. L'imbecille (1996).

Перекладено за виданням: Luigi Pirandello. La signora Morli, una e due.— All'uscita.— L'imbecille. — Cecè. Arnoldo Mondadori Editore. 1970.

© Анатоль Перепадя, 1998, переклад.

ПАРОНІ (з-за дверей). Кажу вам: його треба добити.

НЕВИРАЗНІ ГОЛОСИ. А так, так. Браво! Добити його! Чудово! До кінця! Ну, ні! Чого це раптом?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР (голосніше за інших). Ви цим зіграєте на руку Каппадоні!

НЕВИРАЗНІ ГОЛОСИ. Це правда!.. Правда!.. Монархістам!.. Та хто це говорить?.. Ні! Ні!..

ПАРОНІ (громовитим голосом). Ніхто цьому не повірить! Ми просто ведемо свою лінію! Ми боремося з ним в ім'я наших принципів! І годі! Не заважайте мені писати!

Западає мовчанка. Двері ліворуч прочиняються й чийсь голос питає: «Можна ввійти?» Лука Фаціо не відповідає. Трохи згодом голос питає знову: «Можна ввійти?», й несміливо входить Комівояжер-п'ємонтець, чоловік років сорока.

КОМІВОЯЖЕР (збентежено). Нікого нема?

ЛУКА (не рухаючись, загробним голосом). Я — тут.

КОМІВОЯЖЕР (здрігаючись). Ах, пробачте! Ви синьйор Пароні?

ЛУКА (як раніше). Він отам! Отам! (Киває на скляні двері.)

КОМІВОЯЖЕР. А туди можна?

ЛУКА. Ви мене питаєте? Йдіть, якщо хочете.

Комівояжер рушає до дверей у глибині, але не встигає дійти до них, як звідти знову лунає гомін голосів, якому відповідає далеке відлуння народної демонстрації, яка швидко проходить сусідньою площею. Комівояжер стенається.

НЕВИРАЗНІ ГОЛОСИ з редакційної зали. Отож, отож, ви чуєте? Демонстрація! Негідники! Каппадоніанці!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Вони кричать: «Хай живе Каппадона!» Не я вам казав?

ПАРОНІ (грюкаючи кулаком по столі, гарикає). А я тобі кажу, що треба вбити Гвідо Мадзаріні! Яке мені діло до Каппадони?

Гамір площі на мить заглушає крики в редакційній залі. Юрба демонстрантів пробігає, скандуючи: «Хай живе Каппадона! Геть урядового комісара!» Як тільки гомін стихає, знову чується вигуки з редакційної зали: «Собаки! Собаки! Вороги вітчизни! Їх купив Каппадона!» Й раптово два редактори, в капелюхах і з ціпками, розчиняють скляні двері, кидаються до виходу й біжать слідом за демонстрантами.

ДРУГИЙ РЕДАКТОР (на бігу). Негідники! Негідники! (Вибігає.)

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР (натикаючись на Комівояжера, гарикає йому в обличчя).

Вони сміють кричати «Хай живе Каппадона!» (Вибігає.)

ГОЛОС ПАРОНІ. Йдіть! Ідіть усі! Я зостанусь тут писати.

Із скляних дверей вибігають у капелюхах три редактори, кидаючись до виходу й вигукуючи: «Мерзотники! Собаки! Найманці!» І знову один з них кричить в обличчя Комівояжера: «Хай живе Каппадона! Ви затямили?» Всі вибігають.

КОМІВОЯЖЕР. Нічого не розумію. (До Луки Фаціо.) Пробачте: що тут діється?

В Луки гострий напад кашлю, він витирає рота. Комівояжер, збентежений тим, що йому не щастить приховати своєї огиди, нахилиється над ним.

ЛУКА. Просмерділи все тютюном, кляті! Відійдіть... Повітря! Дайте мені зітхнути! (Потім, заспокоївшись.) Ви не тутешній, еге ж?

КОМІВОЯЖЕР. Ні, я проїздом.

ЛУКА. Усі ми проїздом, любий синьйоре.

КОМІВОЯЖЕР. Я комівояжер папірні в Сангоне. Хотів побалакати з синьйором Пароні про постачання паперу.

ЛУКА. Не думаю, що зараз влучний момент.

КОМІВОЯЖЕР. Так, я помітив: демонстрація.

ЛУКА (з похмурою іронією). Через вісім місяців після виборів вони досі зляться на депутата Гвідо Мадзаріні.

КОМІВОЯЖЕР. Він соціаліст?

ЛУКА. Не знаю. Здається. Тут, у Костанові, всі були проти нього, але йому пощастило перемогти. (Потирає великого пальця вказівним, щоб показати, що Мадзаріні має гроші.) Велика людина. І їхня лють, як бачте, не вщухла, бо Мадзаріні наслав на наш муніципалітет — відійдіть, відійдіть, будь ласка, мені не вистачає повітря — урядового комісара. Спасибі. То неабищо — урядовий комісар.

КОМІВОЯЖЕР. Але вони йому кричали: «Геть!»

ЛУКА. Так. Вони його не хочуть! Костанова — велика країна, любий синьйоре. Майте на увазі, що вона — центр світу, так, центр усього світу. Підіть до вікна й гляньте на небо. Знаєте, навіщо оті зорі? Щоб дивитися на Костанову. Дехто каже, що вони з неї сміються. Не вірте! Всі зірки мріють про таке місто, як Костанова. І знаєте, від кого залежить доля світу? Від комунальної ради Костанови. Комунальну раду було розпущено, і тому ввесь світ пішов шкереберть. Це можна побачити з обличчя Пароні. Подивіться, подивіться на нього крізь оті скляні двері.

КОМІВОЯЖЕР (іде до дверей і зупиняється). Але ж тут шибки матові.

ЛУКА. А, я й забув.

КОМІВОЯЖЕР. Ви працюєте в редакції?

ЛУКА. Ні! Співчуваю! Чи вірніше — співчував! Я рихтую воза, любий синьйоре. Нас багато таких хворих у Костанові. Двоє моїх братів, перш ніж покинути цей паділ, теж працювали в редакції. До позавчорашнього дня я був студентом-медиком. Сьогодні вранці повернувся, щоб умерти в своїм домі. Ви продаєте газетний папір?

КОМІВОЯЖЕР. Атож, і газетний теж. За цінами поза конкуренцією.

ЛУКА. Щоб газети могли друкуватися більшими тиражами?

КОМІВОЯЖЕР. Ви думаєте, ціна паперу за нинішньої ситуації на ринку...

ЛУКА (зупиняючи його). Я певен цього. І якби ви знали, як приємно думати, що ви подорожуватимете й далі бозна-скільки літ з міста до міста, пропонуючи редакціям провінційних газеток, за цінами поза конкуренцією, папір зі своєї папірні! Приємно думати, що, може, літ через десять, ось такого ж вечора, ви знову потрапите сюди й побачите цей тапчан, але вже без мене, і Костанову, може, втихомирену. (В дверях з'являються, вкрай розгублені, три редактори, які бігали дивитися на народну демонстрацію. Вони кричать.)

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Пароні!.. Пароні!..

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Грім небесний ударив на площі!

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Іди, йди сюди, Леопольдо Пароні!

Зі скляних дверей вибігає Пароні, ширий республіканець, з брудною білою гасничкою в руці. Йому близько 50 років. Лев'яча грива, великий ніс, підняті догори вуса, мефістофельська борідка і червона краватка.

ПАРОНІ. Що сталося?.. Бійка? (Ставить лампу на письмовий стіл, розгрібши папери.)

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Як сліпі!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Соціалістичні банди з'явилися з провінції!

ПАРОНІ (швидко). Напали на каппадоніанців?

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Ні, на наших!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Ходімо!.. Біжімо!.. Ти там необхідний!

ПАРОНІ (ухиляючись). Стривайте, сто чортів! А куди дивиться поліція?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Але урядовий комісар буде щасливий, якщо нас буде побито. Ходім! Ходімо!

ПАРОНІ. Ходім та ходім! (До третього редактора, який одразу виконує наказ.) Принеси мені капелюх і ціпок. А де Конті та Фабріці?

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Вони там! Змагаються, як можуть!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Захищаються!

ПАРОНІ. Але, мені здається, вони могли закликати каппадоніанців, поліцію!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Вони всі здиміли.

ПАРОНІ. І ви теж додаю. Замість бігти по мене втрюх, двоє могли зостатися там і послати сюди одного.

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР (*повертаючись до зали*). Не можу ніде знайти ціпок!

ПАРОНІ. Та в кутку, біля вішалки!

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Там його нема.

ПАРОНІ. Як нема, коли я його там ставлю?

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Може, взяли Конті й Фабріці?

ПАРОНІ. Мого ціпка?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Ходім, ходім, я тобі дам свого!

ПАРОНІ. А як же ти? В бійку і без палиці?

У цю мить убігає Роза Лавек'я, синьйорина років п'ятдесяти, руда, кошава, в окулярах, убрана майже по-чоловічому.

РОЗА (*втомлена до смерті й перелякана, відсапуючись*). О Господи! О Боже мій!

ПАРОНІ ТА ІНШІ (*дуже стурбовано*). Що? Що?.. Що сталося?

РОЗА. Хіба ви нічого не знаєте?

ПАРОНІ. Когось убили?

РОЗА (*озираючи всіх, ніби нічого не розуміє*). Ні... Де?..

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Як! Ти не знаєш, що там демонстрація?

РОЗА (*як раніше*). Демонстрація? Ні. Я нічого не знаю. Я була в бідолашного Пуліно...

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Ну і що ж?

РОЗА. Він укоротив собі віку.

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Укоротив віку?

ПАРОНІ. Пуліно?

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Лулу Пуліно покінчив життя самогубством?

РОЗА. Дві години тому. Його знайшли повішеним на кухонній люстрі.

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Повішеним?

РОЗА. Що за вигляд! Я пішла глянути на нього... Ввесь чорний, язик висолоплений, очі повилізали, пальці скоцюрбилися... Такий довжелезний висить посеред кімнати.

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Подумати лишень! Бідолашний Пуліно.

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Він був безнадійно хворий. На ладан дихав.

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Але який кінець!

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Зрештою він позбувся муки!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Він уже не міг триматися на ногах.

ПАРОНІ. Ну, а я вам скажу: коли людині життя стало нелюбе, то треба бути дурнем, щоб...

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Щоб що?

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Щоб убити себе?

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Чому дурнем?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Але якщо дні його лічені?

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Що в нього було за життя!

ПАРОНІ. Отож! Отож! Сто чортів, я б оплатив йому дорогу...

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Яку дорогу?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Про що ти говориш?

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. На той світ?

ПАРОНІ. Та ні — до Рима. Я б оплатив йому, кажу вам, дорогу до Рима. Коли людині життя стало нелюбе й вона вирішила заповідати собі смерть, то перш ніж це зробити, сто чортів... Ах, який би я був радий, кажу вам, якби моя смерть могла прислужитися бодай для чогось... Пробачте. Скажімо, я хворий — завтра вмру. Людина, яка безчестить мою вітчизну, людина, яка

для всіх нас — ганьба, Гвідо Мадзаріні!.. Ну, так ось, я вбив би його, а потім — себе! Ось як роблять! І хто так не робить, той дурень!

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Він не подумав про це, він, хто жив ще дві години тому в цій ганьбі, яка гнітить нас усіх, плямує честь усєї області, отрує повітря, яким ми дихаєм? Я сам би вклав йому револьвер у руку! Убий спершу отого, а потім себе, дурню!

В цю мить із виразом переможців на обличчях уходять два інших редактори, ті, що були вибігли раніше.

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. Усе скінчено! Все скінчено!

П'ЯТИЙ РЕДАКТОР. Демонстрацію розігнали кийками, як отару баранів!

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР *(холодно)*. Втрутилася поліція?

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. Так, але аж наприкінці.

П'ЯТИЙ РЕДАКТОР. Наші билися звиятно: треба було їх бачити. Вони кинулись на них, як леви!

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. Билися, наче велети. *(Помічаючи, що ніхто не підтримує їхнього ентузіазму.)* Та що з вами?

РОЗА. Бідолашний Пуліно...

П'ЯТИЙ РЕДАКТОР. До чого тут Пуліно?

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Він повісився дві години тому.

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. Та ви що? Лулу Пуліно?.. Повісився?

П'ЯТИЙ РЕДАКТОР. Лулу?.. Так, він казав — він сам мені казав, — що хоче покласти край своїм мукам... Він скоротив агонію... Добре зробив!

ПАРОНІ. Міг би зробити набагато краще! Ми допіру говорили про це. Оскільки він вирішив убити себе, щоб зробити добро собі, то міг би раніше зробити добро іншим, своїй області, вирушивши до Рима і вбивши спільного ворога — Гвідо Мадзаріні. Йому б це нічого не коштувало, навіть видатків на дорогу — я б йому оплатив їх, слово честі. А тепер він помер, воістину, як дурень...

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Ну, годі! Вже пізно.

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Так, так! Хроніку сьогоднішнього вечора складемо завтра.

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Авжеж. До неділі досить часу.

ДРУГИЙ РЕДАКТОР *(співчутливо зітхаючи)*. І напишемо також про бідолашного Пуліно.

РОЗА *(до Пароні)*. Якщо хочеш, могу написати про нього: адже я його бачила.

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. О, ми теж можемо зайти глянути на нього.

РОЗА. Може, побачите його ще в зашморгу. Не можна знімати трупа, поки не з'явиться претор, а претор, здається, ще не повернувся з Борго.

ПАРОНІ. Чортівня! І подумати лишень, що наш недільний випуск було б цілком присвячено йому, якби Лулу виступив у ролі месника за свою область.

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР *(зауваживши нарешті Луку Фаціо на тапчані)*. О, погляньте, тут Лука Фаціо!

ПАРОНІ. Лука!

ДРУГИЙ РЕДАКТОР. Як же! Ти був тут і нічого не сказав?

ТРЕТІЙ РЕДАКТОР. Коли ти приїхав?

ЛУКА *(не міняючи пози, роздратовано)*. Сьогодні вранці.

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР. Ти зле себе почуваєш?

ЛУКА *(бариться з відповіддю; спершу робить жест рукою, потім говорить)*. Майже як Пуліно.

ПАРОНІ *(помітивши Комівояжера)*. А ви хто, пробачте?

КОМІВОЯЖЕР. Я, синьйоре Пароні, у справі постачання паперу.

ПАРОНІ. А, ви агент папірні в Сагоне? Приходьте, будь ласка, завтра, сьогодні вже пізно.

КОМІВОЯЖЕР. Гарзд, але, якщо дозволите, вранці: по обіді я хотів би вже поїхати.

ПЕРШИЙ РЕДАКТОР. Ну, ходімо. На добраніч, Леопольдо. *(Інші теж уклоняються Пароні; той відповідає на уклони.)*

ЧЕТВЕРТИЙ РЕДАКТОР *(до Луки Фаціо)*. А ти не йдеш?

ЛУКА *(похмуро)*. Ні, мені треба дещо сказати Пароні.

ПАРОНІ *(тривожно)*. Мені?

ЛУКА *(як раніше)*. Два слова.

Всі схвильовано дивляться на нього, бо після недавньої розмови зразу вловлюється зв'язок між його безнадійним станом і вчинком Пуліно, котрий «убив себе, як дурень».

ПАРОНІ. Хіба не можна при всіх?

ЛУКА. Ні, лише віч-на-віч.

ПАРОНІ *(інішим)*. Тоді йдіть. На добраніч, друзі.

Всі знову перекланюються.

КОМІВОЯЖЕР. Я прийду годині о десятій.

ПАРОНІ. Можете навіть раніше, навіть раніше, якщо хочете! До побачення!

Всі йдуть, окрім Пароні та Луки Фаціо, який спускає з дивана ноги і сидить скулившись, дивлячись у землю.

ПАРОНІ *(турботливо підходить і хоче торкнути його за плече)*. Дорогий Луко, тобто... друже мій...

ЛУКА *(уривчасто, підіймаючи руку)*. Ні, відійди.

ПАРОНІ. Чому?

ЛУКА. Ти викликаєш у мене кашель.

ПАРОНІ. Ти справді зле себе почуваєш? Хоча так, це видно.

ЛУКА *(киває головою, мовчить. Згодом каже)*. Я саме такий, як тобі треба.

Причини щільніше ці двері. *(Киває на двері.)*

ПАРОНІ *(виконуючи його прохання)*. Так, зараз.

ЛУКА. На засувку.

ПАРОНІ *(з усмішкою)*. Ну, добре, хоча це зовсім зайве. Тепер ніхто вже не ввійде. Можеш говорити вільно. Все залишиться між нами.

ЛУКА. Зачини і ці двері. *(Киває на скляні двері.)*

ПАРОНІ *(як раніше)*. Навіщо? Ти ж знаєш — я живу сам. Там нікого більше нема. Я навіть можу піти й погасити світло *(іде)*.

ЛУКА. А потім зачини. Звідти тхне тютюном!

Пароні входить до редакційної зали, гасить світло й повертається, зачинивши по собі двері. Лука Фаціо підводиться.

ПАРОНІ. Ну, ось. То що ж ти хотів мені сказати?

ЛУКА. Відійди, відійди...

Пароні. Чому? Це ти через мене?

ЛУКА. Через тебе теж.

ПАРОНІ. Але я не боюся.

ЛУКА. Не поспішай.

ПАРОНІ. В чому річ зрештою? Сідай, сідай...

ЛУКА. Ні, я хочу стояти.

ПАРОНІ. Ти повернувся з Рима?

ЛУКА. З Рима. В такому оце стані. Я мав кілька тисяч лір — і прогуляв їх. Залишив рівно стільки, щоб купити собі *(сягає до кишені піджака й витягає звідти великий револьвер)* ось оцю штуку.

ПАРОНІ *(бачачи зброю в руках людини, вельми знервованої, полотніє й інстинктивно підіймає руки)*. Він... він... він заряджений? *(Лука розглядає револьвер.)* Послухай, Луко... він заряджений?

ЛУКА *(крижаним тоном)*. Заряджений. *(Потім дивиться на Пароні.)* Ти сказав — не боїшся?

ПАРОНІ. Ні, але... Хай Бог милує! *(Кидается до нього, ніби бажуючи забрати зброю.)*

ЛУКА. Відійди і дай мені доказати. В Римі я вирішив був накласти на себе руки.

ПАРОНІ. Яке безумство!

ЛУКА. Безумство? Так, я був уже на все зважився. Як дурень, маєш рацію!

ПАРОНІ *(дивиться на нього, потім, з блискучими від радості очима)*. А може, ти справді хочеш...

ЛУКА *(швидко)*. Зажди. Ти бачиш, чого я хочу.

ПАРОНІ *(як раніше)*. Ти чув те, що я говорив про Пуліно?

ЛУКА. Так. Через те я й тут.

ПАРОНІ. Ти це зробиш?

ЛУКА. Негайно.

ПАРОНІ *(радіючи)*. О, чудово!

ЛУКА. Вислухай мене. Я вже приклав був револьвер до скроні, коли раптом чую — стукіт у двері...

ПАРОНІ. В Римі?

ЛУКА. В Римі. Відчиняю. Знаєш, кого я побачив перед собою? Гвідо Мадзаріні.

ПАРОНІ. Його? В себе? В таку хвилину?

ЛУКА. Він побачив револьвер і зразу ж збагнув, що я збирався зробити. Підбіг до мене, схопив за руку й крикнув: «Як? Ти хочеш убити себе? О Луко, я, слово честі, не думав, що ти такий дурень. Кинь! Якщо ти справді хочеш це зробити... Я оплачу тобі дорогу... Поїдь у Костанову й убий спершу Леопольдо Пароні!»

ПАРОНІ *(досі дуже уважно слухав незвичайну оповідь; тепер, розгубившись, у трепетному чеканні жасливої розв'язки, відчуваючи, як у нього слабнуть усі члени, роззявляє рота в жалюгідній посмішці)*. Ти жартуєш?

ЛУКА *(відступає на крок, у нього сіпається одна щока, і він мовить з викривленим ротом)*. Ні, я не жартую. Мадзаріні оплатив мені дорогу.

ПАРОНІ. Тобі?.. Що ти говориш?

ЛУКА. Ось я й приїхав. І тепер спершу вб'ю тебе, а потім себе. *(Підіймає руку з револьвером і цілиться.)*

ПАРОНІ *(ошелешений, затуляючи лице руками, силкується ухилитись від дула, кричить)*. Ти збожеволів?.. Ні, Луко!.. Кинь жарти! Ти збожеволів?

ЛУКА *(прибравши грізного вигляду, наказуючи)*. Ані руш! А то я справді вистрелю!

ПАРОНІ *(заціпенівши)*. Ось... ось...

ЛУКА. Безумець, га? Я здаюся тобі безумцем? І ти теж називаєш безумцем мене, ти, хто кілька хвилин тому назвав дурнем бідолашного Пуліно за те, що той, перш ніж повіситися, не поїхав до Рима, щоб убити Мадзаріні?

ПАРОНІ *(пробує сперечатися)*. Тут, сто чортів, велика різниця. Я не Мадзаріні.

ЛУКА. Різниця? Яка різниця між тобою та Мадзаріні для людей таких, як я чи Пуліно? Нам байдуже до вашого життя, до ваших блазеньських кумедій. Убити себе, чи іншого, чи першого-ліпшого — для нас усе одно.

ПАРОНІ. Ну, ні! Як то байдуже! Зараз це було б найдурнішим і найбезглуздішим злочином!

ЛУКА. А, отже ти хотів би, щоб ми, в останні хвилини життя, коли для нас уже давно по всьому, стали знаряддям зненависті одного з вас у вашій блазеньській борні? А якщо ні, ти взиваєш нас дурнями? Гаразд. Я не хочу, щоб мене звивали дурнем, як Пуліно, і уб'ю тебе. *(Знову зводить револьвер і цілиться.)*

ПАРОНІ *(благає, закликаючи, звиваючись, аби уникнути дула револьвера)*. Прошу тебе! Ні, Луко!.. Що ти робиш?.. Ні!.. Чому?.. Я завжди був твоїм другом... Прошу тебе!

ЛУКА *(з очима, в яких блищить спокуса спустити курок)*. Стій! Стій!.. Навколішки! Навколішки!

ПАРОНІ (вклякаючи). Паро, ось... Прошу тебе!

ЛУКА (посміхаючись). Ну... коли людині нема більше чого робити в житті... Блазню! Заспокойся, я не вб'ю тебе. Встань, але відійди од мене подалі.

ПАРОНІ (підводячись). Який дурний жарт! Я стерпів тільки тому, що ти озброєний.

ЛУКА. Авжеж. І ти боїшся, бо знаєш: мені нічого не варто це зробити. Ти — хоробрий республіканець? Атеїст? Авжеж! Інакше б не назвав Пуліно дурнем.

ПАРОНІ. Але ж я це сказав так, тому що... тому що... ти знаєш, як мені болить ганьба моєї вітчизни...

ЛУКА. Браво! Але ж ти вільнодум — ти не можеш заперечувати цього: судячи з газети, такі твої переконання...

ПАРОНІ (бурмочучи). Вільнодум... Сподіваюсь, і ти не ждеш покари чи нагороди на тому світі?

ЛУКА. О, ні! Найжахливішим було б для мене вірити, що мені доведеться понести з собою весь тягар досвіду, що випав мені за мої двадцять шість літ життя.

ПАРОНІ. Отже, ти згоден, що...

ЛУКА (швидко). Що я міг би це зробити — убити тебе, ніби нічого й не сталося, бо це мене не втримує. Але я не вб'ю тебе й не думаю, що буду після цього дурнем. Ти збуджуєш у мені жаль — ти і твоє блазенство. Я бачу тебе наче здалеку. Ти здаєшся мені маленьким і навіть славним, — так, бідний червоний чоловічок ось із такою краваткою... Так, але все-таки... твоє блазенство я хочу викрити.

ПАРОНІ (не розчувши, мов у запамороченні). Що?

ЛУКА. Викрити, викрити. Я маю на це право людини, що стоїть між життям і смертю. І ти не можеш протестувати. Сідай, сідай — і пиши. (Киває ціркою револьвера на письмовий стіл.)

ПАРОНІ. Писати... Що писати? Ти це серйозно?

ЛУКА. Серйозно. Цілком серйозно. Сідай і пиши.

ПАРОНІ. Але що я маю написати?

ЛУКА (як раніше, знову наводячи на нього револьвер). Сідай до столу.

ПАРОНІ (під наведеним на нього револьвером). Знову?

ЛУКА. Сідай і бери перо... мерщій!..

ПАРОНІ (виконуючи наказ). Що ж я маю писати?

ЛУКА. А те, що я тобі продиктую. Зараз ти слухняний, але я тебе знаю — завтра ж, коли стане відомо, що і я, як Пуліно, покінчив з собою, ти задереш носа і три години волатимеш по кав'ярнях, усюди, де тобі заманеться, що я теж дурень.

ПАРОНІ. Та ні! Ти що говориш? Ото дурниці!

ЛУКА. Я тебе знаю. І я хочу помститися за Пуліно. Я роблю це для себе. Пиши!

ПАРОНІ (дивлячись на стіл). Але на чому ж тут писати?

ЛУКА. Ось тобі клапоть паперу.

ПАРОНІ. І що писати?

ЛУКА. Коротеньку заяву.

ПАРОНІ. Заяву — кому?

ЛУКА. Нікому. Ну, словом, пиши! Тільки за цієї умови я подарую тобі життя. Або пиши — або вб'ю!

ПАРОНІ. Гаразд, пишу... Диктуй!

ЛУКА (диктуючи). «Я, нижчепідписаний, шкодую і каюся в тому...»

ПАРОНІ (обурено). В чому я ще маю каятися?

ЛУКА (з посмішкою, ніби граючись, приставляє йому револьвер до скроні). А, ти навіть не хочеш каятися?

ПАРОНІ (злегка одводячи голову, щоб глянути на зброю). Послухаємо, в чому я маю каятися...

ЛУКА (знов починає диктувати). «Я, нижчепідписаний, шкодую і каюся в тому, що назвав дурнем Пуліно...»

ПАРОНІ. А, ось у чому!

ЛУКА. Так, у цьому. Пиши: «...в присутності моїх друзів і товаришів — за те, що Пуліно, перш ніж покінчити з собою, не вирушив до Рима вбити Мадзаріні». Це щира правда, я навіть вірю, що ти оплатив би йому дорогу. Написав?

ПАРОНІ (*покійливо*). Написав.

ЛУКА (*диктуючи далі*). «Лука Фаціо, перш ніж накласти на себе руки...»

ПАРОНІ. Але ти справді хочеш накласти на себе руки?

ЛУКА. Це моя справа: Пиши: «...перш ніж накласти на себе руки, прийшов до мене...» Хочеш додати «озброєний револьвером»?

ПАРОНІ (*поривчасто*). Так, так, якщо дозволиш.

ЛУКА. Тоді пиши: «озброєний револьвером». Все одно, мене не зможуть покарати за незаконне носіння зброї. Написав? Далі: «...озброєний револьвером, і сказав мені: не бажаючи, щоб після його смерті Мадзаріні або хтось інший назвав його дурнем, мав би вбити мене як собаку». (*Жде, поки Пароні допише, потім питає.*) Написав «як собаку»? Добре. Далі з нового рядка: «Він міг зробити це, але не зробив, бо відчув огиду». (*Пароні підводить голову, Лука проказує владно.*) Так, так, пиши: «огиду» і додай: «жаль»,— ось так,— «огиду і жаль до моєї нищості».

ПАРОНІ. Ну, це вже...

ЛУКА. Це правда... Бо в мене в руках револьвер, ясно?

ПАРОНІ. Ясно, любий мій; я хочу зробити тобі цю приємність.

ЛУКА. Зроби мені цю приємність. Написав?

ПАРОНІ. Так, написав! Ну, тепер, сподіваюся, досить?

ЛУКА. Ні, пожди, треба закінчити. Ще два останні слівця.

ПАРОНІ. Чому «останні»?

ЛУКА. Напиши ось так: «Лука Фаціо задовольнився, коли я сказав йому, що справжнім дурнем виявився я».

ПАРОНІ (*відсуваючи папір*). Ну ні, це вже занадто.

ЛУКА (*рішуче, карбуючи слова*). «...що справжнім дурнем виявився я». Любий мій, ти збережеш свою гідність, якщо дивитимешся на папір, на якому пишеш, а не на дуло наведеного на тебе револьвера. Я сказав тобі, що хочу помститися за Пуліно. Тепер підпишись!

ПАРОНІ. Підписався. Що це?

ЛУКА. Дай сюди.

ПАРОНІ (*простягаючи йому папір*). Ось. Але що ти з цим зробиш? Як ти справді хочеш рихтувати воза...

ЛУКА (*не відповідаючи, перечитує те, що Пароні написав, потім каже*). Що я з ним, питаєш, зроблю? Нічого. Завтра його знайдуть у мене. (*Згортає аркуш і кладе до кишені.*) Втішайся, Луко, думкою, що я зараз зроблю дещо куди важче, ніж те, що зробив ти! Відчини двері! (*Пароні слухається.*) На добраніч.

Завіса

